

TITKOS VITA A ROMÁN NÉP EREDETÉRŐL ÉS HONFOGLALÁSÁRÓL 1958-BAN

Miskolczi Ambrus

Szakmai körökben eddig is nyílt titok volt, hogy 1958-ban román nyelvészek, régészek és történészek – magas szintű utasításra – zártkörű vitát tartottak a román nép kialakulásáról, és erről bizalmas kiadvány is készült belső használatra, amelyhez kevesen juthattak hozzá.¹ A vitaanyag egy részét csak 2007-ben hozták nyilvánosságra,² de észrevétlen csepp maradt a publikációk tengerében. Pedig a szöveg több mint érdekes adalék. Tudós és tudatlan körökben él a hit, hogy a román nép eredete és megtelepedése csupán valamiféle anakronisztikus magyar–román vita tárgya. A vita anyaga ezt is cáfolja. És bárkiben, aki csak hallott is valamit az eredetügyekről, rögtön felöltik a kérdés: hogyan is kerülhetett sor olyan vitára, amelynek anyagát titokban tartották, és vajon milyen eredményekre juthattak? Ha ezek az eredmények nem feleltek meg a hatalom várakozásainak, hogyan is illeszkedhetett a vita az eredetről kialakított képzetek sorába? Végül, mi magyarok hogyan viszonyultunk a felvetett kérdésekhez? A magyarok ezen a téren megkerülhetetlenek, ha nem lennének, ki kellene találni őket. A vitát végül is az indította el, ami Románia keleti és nyugati szomszédságában történt – 1956-ban.

Pillanatkép az 1956-os nemzetközi helyzetről

Az 1956-os esztendő fordulatot hozott térségünk történetében. Először Hruscsov, mert elindította a desztalinizációt, ami váltást jelentett a kommunista állam felső vezetésében. Másodszor a lengyel tiltakozó mozgalmak után kirobbanó magyar forradalom, amely jelezte, hogy a kommunista rendszer egyik napról a másikra összeomolhat. A román pártvezér Gheorghie Gheorghiu-Dej nem tagadta cimboráinak: ha menteni akarják a bőrüket, 180 fokos fordulatra van szükség, lazítani kell a Moszkvától való függésen. És ezt azzal kezdte, hogy miután hűségét Nagy Imre és társai „befogadásával” bizonyította, egy jó kis vadászat után rávette Hruscsovot, vonják ki a romániai szovjet had-

sereget. Ez meg is történt, hiszen a Szovjetunió is bizonyítani akarta a magyar forradalom leverése után a rendszer stabilitását. A román jövőkép: a kommunizmus építése a gazdaságilag önellátó és politikailag független országban. Új jövőképhez azonban új múlt kell: át kellett írni a múltat, olyan múlt kellett, amely legitimálja Románia önállóságát és függetlenségét a kommunista táboron belül. És miután Kína már amúgy is kezdett külön útra lépni, nagyobb mozgástér nyílt a román pártvezetés számára, amely dörzsölt hamiskártyásként óvatosan elővette a nacionalista aduászt. A szemfényvesztést a történelemmel kezdte. Románia kommunista története nem mindennapi bohózat. Alfája és ómegája: az eredet, pontosabban annak képzete, a régi-új kérdés.

A román nép pedigréje

A 17. századi moldvai krónikások hazájuk önállóságra törekvését is próbálták megalapozni azzal, hogy népük római eredetét hangoztatják. Ezzel próbálták a 18. századi erdélyi papok és értelmiségiek a többi erdélyi nemzettel szemben a román nemzet kiválóságát bizonyítani, és igazolni azt a követelésüket, hogy nemzetként ismerjék el őket. A magyar logikát követték. A magyar nemesség ugyanis azzal legitimálta helyzetét, hogy hódítók örököse, ezért a román ideológusok a hódító rómaiak örökösévé léptették elő népüket. Hiszen Traianus császár 100 körül meghódította Dacia jelentős részét, durván a mai Erdélyt, aztán a barbárok nyomása miatt 270 után a rómaiak ugyan feladták ezt a tartományukat, de a nép a hegyek között átvészelte a nehéz évszázadokat. Az erdélyiek tiszta rómaiaknak tekintették magukat, akiknek semmi közük a legyőzött dákokhoz (vagy másképpen: a gétákhoz), vérüket tisztán tartották, és ezt a vérdogmát sokan még a 19. század végén sem adták fel. Csakhogy közben nagyot fordult a világ. 1860-ban Moldvában egy 22 éves ifjú, B. P. Hasdeu megjelentette programadó, *Kipusztultak-e a dákok?* című cikkét, amelyben a román nép már dákok és rómaiak leszármazottja. Ezt hatalmas közfelháborodás fogadta, azzal gyanúsították a szerzőt, hogy orosz kém, hiszen a cári politika nem nézhetett jó szemmel a Róma-kultuszt, amelynek hívei ezzel próbálták a román ortodoxiát az oroszról elszakítani. A cárok az ortodoxia harcos képviselőiként léptek fel, és nem mondtak le arról, hogy a konstantinápolyi Szent Szófia templomra kitézzék a keresztet. Újjuk pedig Románián keresztül vezetett volna, a román nemzeti közvélemény viszont Nyugat felé tájékozódott. A nyugati hatalmak – Franciaország és Anglia – a román államot

valamiféle ütközőállamként pártfogolták, és már 1856-ban – a krími háború nyomán – Moldvának ítélték Besszarábia déli részét, hogy a Duna torkolatától elhárítsák a közvetlen orosz befolyást. A római eredet a nyugati kötődést szimbolizálta, de aztán a dákoknak is megtalálták a helyét, ők képviselték az őshonosságot, és így lett a román nép egyszerre nyugati hódító és őshonos, latinul beszélő, romanizált dákok leszármazottja. Erdély lett a román nép bölcsője, a dák–római folytonosság a modern román nemzeti identitás alapja: tankönyvigazság. Nicolae Iorga, a legnagyobb hatású történétíró, aki az 1916-os hadba lépés és a háború misztikájának prófétája volt, a dák–római folytonosságot nemzeti krédóvá emelte. Az 1930-as évek végén a maga tízkötetes román történetének két metaforikus kötetcímével érzékeltette a dákok ősiségét, majd a dák–római együttélést és összeolvadást: „A föld emberei” és „Róma pecsétje.” Ezt máig is idézik, éspedig olyankor, amikor azt juttatják kifejezésre, hogy vitának helye nincs, mert ott a pecsét... Csakhogy ezt a pecsétet a kommunisták összemaszatolták a nagy harci ének, az *Internacionálé* felhívása – „a múltat végképp eltörölni” jegyében. De mire is jutottak?

Román őstörténet 1949–57-ben

A román kommunisták alig ezren lehettek 1945-ben, de példátlan gátlástalansággal számolták fel „a régi világot”, és megdöbbentő buzgósággal hízelegtek Sztálinnak. Ennek megfelelően írták át a múltat. 1949-ben a negyedik elemisták megtudhatták, hogy miután a rómaiak kivonultak Dacia Traianából, „a szegényparasztok, a városok szegény népe, a rabszolgák mind megkönnyebbülten lélegzettek fel. A birtokosok elmentek. Végre szabadok! A barbárok felszabadították őket, de azoknak, akik a helyükön maradtak, még sok viszontagsággal kellett megküzdeniük.”³ Hát még a történészeknek! Mihai Roller, legendásan tudatlan akadémikus kapta meg a karmesteri pálcát, és a rezesbanda húzta a nótát. 1952-ben – a középiskolai tankönyvben – az egykori elnyomott dák nép már öntudatosabb lett. Kiderült, hogy állandóan fellázadt a római elnyomók és kizsákmányolók ellen. És miután Aurelianus a belső és külső nyomás miatt kénytelen volt kiűriteni Daciát, új korszak kezdődött. „A gótok a szabad dákokkal együtt i. u. 271-ben behatoltak a római birodalom járma alól felszabadított Dáciába.” A rabszolgatömegek „szabad emberekké váltak. Éppen ezért a rabszolgák, a szabad parasztok, a városok szegény rétegei felszabadítóikként fogadták a »barbárokat«. Ilyenformán a lakosság legnagyobb része Dáciában maradt, kapcsolatba lépett a vándor népekkel, és hozzájárult a mai Románia terü-

Vásárbely első hivatásos művészeinek, Gosztonyi Józsefnek a rajza egy pusztai pásztortanyáról, tüzelős istállóval, kontyos nádkunyhókkal. (Megjelent: Budapesti Visszhang. Heti Közlöny. 1856/27. szám, július 3-án.)

letének társadalmi-gazdasági fejlődéséhez, mindazoknak a nehézségeknek ellenére, amelyeket a népvándorlás okozott." A román nép így már nem egyszerűen a dák-római nász terméke. Sőt, a rasszizmus nyomasztó emléke miatt – ebben a vonatkozásban – kerülték is a nép fogalmát, és helyette a román nyelv kialakulásáról értekeztek. Ez egyébként történetileg helyesebb, mint a rasszista alkímia. De az új ideológiával feltöltekezett tudatlanok az egészet komikumba fullasztották, amikor ilyesmiket írtak: „A román nyelv kialakulása a hazánk területén élő társadalom ezeréves fejlődésének eredménye.” És természetesen: „Csak napjainkban, népi demokratikus rendszerünk idején kezdődhetett meg a román nyelv kialakulásának tudományos tanulmányozása, J. V. Sztálin zseniális tanításai alapján.” Az 1956-os – javított – kiadásban még szintén ez olvasható.⁴ De ezt az egészet gyorsan el kellett felejteni. És a tudományellenes bohózatban sikerült új fejezetet nyitni – 1958-ban, amikor Roller hirtelen elhalálozott. Elkövette azt a hibát, hogy az 1933-as grivicai sztrájkot értékelő ülésen megadta a szót egy olyan egykori illegális elvtársának, aki kétségbe vonta az aktuális pártvezér – hivatalosan hirdetett – szerepét. A Pártban Ceaușescu referált az ügyről, Roller pedig gyorsan elhalálozott, a pletyka szerint öngyilkos lett, sőt meggyilkolták, valójában a szíve vitte el – negyvenévesen.⁵ Így aztán nem tudjuk, hogy a történészfront élet-halál ura mit szólt volna a tudósok vitájához.

A titkos tudományos vita és tudománytalan utóélete

1958-ban a román őstörténetben új korszak kezdődött. Először a titkos, majd a nyilvános. Két kiváló nyelvész, Alexandru Rosetti és Emil Petrovici egy-egy tanulmányban fejtette ki a hagyományos Erdély-központú dáko–román kontinuitáselmélet tarthatatlanságát. Az etnikai családfa csinosítása helyett a román nyelv kialakulását állították előtérbe, hiszen egy nép akkor alakul ki, amikor a nyelve, és a különböző nyelvi hatások jelzik, hogy milyen más nyelvet beszélő csoportokat olvasztott be. A két nyelvész szerint a román pásztorcsoportok a Balkán-félszigetről vándoroltak fel, a 10. században keltek át folyamatosan a Dunán, és aztán tovább Erdélybe és Moldvába. A 12. században ért véget a román honfoglalás, de tartós megtelepedésre az elkövetkező két évszázadban került sor.

Emil Petrovici a vitában határozottan fejtette ki téziseit. A toponímiából, a helynevekből indult ki. Keményen leszögezte: nincs egyetlen román eredetű folyónév sem, a régi folyónevek szláv közvetítéssel kerültek a románba. A magyar közvetítést mellőzte, mert nyilván nem akarta borzolni a kedélyeket, holott a nagy nyelvészek, akiktől ő is tanult, ezt sohasem tagadták. Petrovici szerint a román helynevek is csak a 14. században jelentek meg. Mindennek oka a pásztor életforma. Kezdetben a románok nomadizáltak, nem volt állandó szállásuk, nyájaikkal és családjukkal vándoroltak, télen a Duna mellékén, nyáron a hegyekben. Ezt a nomadizmust aztán felváltotta a transzhumálás, olyan legelőváltó pásztorkodás, amelynek során már állandó hegyvidéki tanyáikból rajzottak ki a síkvidékekre. A harmadik fejlődési szakaszban a pásztorkodást földműveléssel társították. Persze a geneologizálásról Petrovici sem mondott le, a dák folytonosságot szláv csavarral mentette át, mert szerinte a Daciában maradt dák és latinizált dáko–román népességet a szlávok asszimilálták, ez a szláv pedig már protorómán népesség, ezt pedig a románul beszélő pásztorok romanizálták. A román nyelv akkor alakul ki végleg, amikor számos szláv elemmel olvad össze, és a szintézis révén nemcsak szláv eredetű szavak tömegét vették át, hanem a román nyelv alapjaként szolgáló latin szavak kiejtése is megváltozott, átalakult a mondatfűzés és a szintaxis. A románok aztán asszimilálták a velük együtt élő kunokat, besenyőket és magyarokat is. Petrovici hangsúlyozta azt is, hogy Moldvában a magyar toponímia sok román hely-, folyó- és hegynév alapja. Az asszimiláció folyamata a 12. századtól a 14. századig tartott. Az asszimilálás alapja a románok gazdasági fölénye, hiszen nyájaik révén gazdagabbak voltak, és a gazdagság mértéke az állat volt. (Közbevetés: a kereskedelem és

ipar kulcsszava: *marfă*=áru. Eredete a magyar *marha*. Hatalmas érték a földművelés világában. Jelzi ezt az is, hogy a *feudum*=húbérbirtok is a német *Vieh*=marha szóból származik. Nyugaton is a középkor hajnalán nem egy helyt a marha sokáig váltópénz. Igaz, a románok elsősorban juhtenyésztők voltak, és – mint Makkai László hangsúlyozza – „hosszú, a 12. században a Balkánon megindult és a 16. században Morvaországban végződő migrációjuk során megtanították a dunai vidékek népeit a tömegek mindennapi táplálékává lett juhsajt tartósítására.”⁵ Nem is beszélve arról, hogy a gyapjú milyen fontos nyersanyaga volt a korabeli öltözködésnek.)

Tudjuk, nem szeretjük, ha lepásztoroznak minket, a románok még kevésbé, de Petrovici nem kerülgette a forró kását, hanem beletenyérelt: „ezektől a hegyi pásztoroktól származunk mi, akik megalkottuk a Román Népköztársaságot, akik építjük a szocializmust”. A történészek és régészek viszont nem hagyták magukat. A bolgár–szláv maradványokat átminősítették protorománnak, és a földművelés elsőbbségét hangoztatták, például olyasmit is kitaláltak, hogy éppen a nomád népek állandó jelenléte bizonyítja a dáko–román kontinuitást, mert a latinizált népesség: a protorománság élelemmel látta el a lovasokat. Szép logikai konstrukció, de a nyelvészek aligha gyönyörködtek benne. És ennek esztétikai okai is lehettek. Rosetti régi polgári elem volt, aki korábban a legnagyobb alapítvány egyik vezetőjeként bal- és jobboldali tehetségeket egyaránt felkarolt. Petrovici régi kommunistának számított, Sztálinnak a nyelvről vallott téziseit nem fogadta el, és a rendszerről is kritikusan nyilatkozott, de nemzetközi tekintélye miatt nem bántották.⁷ P. P. Panaitescu viszont régi vasgárdista, kitűnő tudós, de a fasiszta forradalom véresszájú publicistája volt. Ebben a minőségében 1940-ben maga is a románok dákságát hangoztatta, és aztán, amikor rövid időre letartóztatták, a vasgárdista elitnek a kommunizmusba való átmentésére tett javaslatot, hangsúlyozva, hogy össze kell fogniuk mindkét mozgalom közös ellensége, a burzsoázia ellen, de alapvetően azért úszta meg a hosszú börtönéveket, mert ószláv nyelvtudása miatt nélkülözhetetlennek bizonyult. 1958-ban a titkos vitán ő tolmácsolhatta legmarkásabban a történészérveket. Két év múlva megjelent az új *Románia története*, és ebben vándorlásról már szó sincs. A román nép bölcsője Erdély lett. A balkáni kapcsolatokat elfelejtették, mert így kerülni akarták a szomszédos országok történészeivel való konfliktust, és azt is, hogy azok beleszóljanak a román történelembe. Ez a beszűkülés és beszűkítés felsőbb parancsra történt – az egész szocialista táborban. A magyar történetírásban például az lett a jelszó: „mindenki a saját portája előtt söpörjön”. És mindenki félt, ha nem ott söpör, kisöprik.

Petrovici, a hegyi pásztorok büszke maradéka is, a dáko–román kontinuitást vallotta, és aligha az érdektelen ellenérvek győzték meg, mint inkább a helyzet és barátja Constantin Daicoviciu, az egyébként kiváló régész.

Dobrovits Aladár (a kiváló egyiptológus) órán mesélte nekünk, hogy egyszer meg is kérdezte konyakozás közben Constantin Daicoviciut: „Te, Szilárd, miért vallod azt a dáko–román marhaságot?” Mire a válasz: „Ha kell, én azt is bebizonyítom, hogy a románok a kínaiaktól származnak.” A pletyka hitelét bizonyíthatja az, hogy annak a doktorandusznak, aki a románok római származástudatáról értekezett, világosan megmondta, hogy nem hiszi a kontinuitást, és kifejezetten tudománytalannak tartotta a tézist, amely szerint a román nép őrizte volna római származásának tudatát, ezt a származásképzetet későbbi értelmiségi konstrukciónak tartotta.⁸ A dáko–román folyamatosság már olyan szilárd axióma, hogy Daicoviciu megnyilvánulását valósággal szégyenletesnek és tudománytalannak tartják. Pedig csak őszinte volt az idős tudós, akit nyomasztott, hogy időközben kitört az, amit ma már *dacopatiának* neveznek, és pedig az a dogmává emelkedő hiedelem, hogy a románok a dákok olyan egyenes leszármazottai, akiknek nyelvét csak a 18. századtól kezdve latinizálták.

Az 1970-es években a bukaresti párttörténeti intézet a *dacopatia* fellegvára lett. A dákok ugyanis a harci erények képviselői, és ezekre mint egykor a vasgárdistáknak, immár a kommunistáknak is szükségük volt. Az már tudományos oázis a szellemi Szaharában, hogy megjelenhetett Panaitescu posztumusz munkája, amelyben az 1960-as *Románia történetével* szemben a románságot a keleti romanizusból származtatta, és ennek határait alaposan kiterjesztette, úgy, hogy az a Balkán-hegységtől magába foglalja Daciát is.

Hajdan, 1944-ben a vasgárdista szellemiségű sajtó még felpanaszolta, hogy a román filológusok nem nyilatkoznak a dáko–román kontinuitás ügyében, és „így a dák eszméhez olyanok járultak hozzá, akiknek semmi kapcsolatuk nem volt a történettudománnyal, csak a jó érzés vezette őket”. A kommunista hatalom orvosolta a panaszt. De milyen áron? Burebista, a régi dák király Ceaușescu előfutára lett...

Az 1958-as román tézis tudós előzményei

Az 1958-as vita nem véletlenszerű mozzanat a román tudománytörténetben. A román filológiát érdekes sokszínűség jellemzi. Mindig akadnak, akik az árral szemben úsztak. Íme, egy kis botrány. Kirobbantója Radu Rosetti, sajátos alakja a román történetírásnak és szellemi élet-

nek. Kicsit különc, kicsit magányos, aki a saját útjait járta. Egyszerűen nonkomformista, talán az egyik legnagyobb a román kultúrában. Igaz, mint fejedelmi sarj megengedhette magának. És nem is akármilyen, hanem ízig-vérig demokratikus, aki tudott a nép nyelvén. Mint a klasszikus író, Mihail Sadoveanu hangsúlyozta: „úgy beszélt, mint a parasztok, és európai módon gondolkodott”. A csángókról is rendhagyó véleményt tett közzé.¹⁰ De a legnagyobb „bűne” és erénye az volt, ahogy az 1907-es nagy parasztfelkelésről szóló monográfiájában a parasztság jogfosztását megírta, valóságos vádiratot a nagybirtok ellen. Viszont a románok eredetéről szóló értekezéseit próbálták kihasználni ellene. Nem kétséges, eredeti, de durva ötlettel jött elő még egy 1889-es cikkében, amikor azt bizonygatta, hogy a szlávok rabló hadjárataik során a 6. és 7. században a Duna bal partjáról számos latinizált trákot telepítettek a Duna jobb partjára és a Kárpátok vidékére, ahol viszont még éltek korábban latinizált elemek. Később a latin elemek erdélyi túlélésének lehetőségét is elvetette. A hegyekben való túlélés feltételezését egyenesen abszurdnak minősítette, mert szerinte az erdélyi hegyekben nem lehetett elég legelő az állattartáshoz, legfeljebb jelentéktelen törzset lehetett volna eltartani. A Román Akadémia meg is kapta a feladatot, hogy foglaljon állást ebben a kérdésben, de nem tette. A szerző pedig nyugodtan hirdethette, hogy a történettudomány célja az igazság feltárása, egyébként a hazafiatlanság vádjának elhárítására még azt is hangoztatta, hogy a románok 300 évvel korábban jöttek be, mint a magyarok.¹¹ Aztán jöttek nagy nyelvészek, három nagy harcos professzor, akik mint a nyelvészek általában, nem bírták egymást, de maradandót alkottak és iskolát neveltek: Ovid Densusianu (1873–1938) Bukarestben, Alexandru Philippide (1859–1933) Jászvásárt, Sextil Pușcariu (1877–1948) Kolozsvárt.

Densusianu Illíriába helyezte a román őshaza súlypontját, de azt is vallotta, hogy a Dunától északra is élt még jelentős latin elem.¹² Philippide kétkötetes monumentális műve szerint két nagy hullámban vándoroltak fel a románok a Balkánból, az egyik Havaselvét és Erdély déli részeit öntötte el, a másik Erdély északi részeit és Moldvát. Pușcariu ennek kritikáját ígerte, de aztán 1940-ben már ennek említése nélkül fejtette ki álláspontját. És alighanem azért, mert időközben, a '30-as évek derekán Tamás Lajos megírta a legalaposabb könyvet a kontinuitás ellen, és immár csatasorba álltak tudósok is, és belső torzalkodással nem akarták gyengíteni a frontot. Ugyanakkor nem csaltak, hanem érveltek. Pușcariu például kifejezetten hangsúlyozta, hogy a legrománabbnak tartott folyó, az Olt neve is a latinból is átvett *Alutá*ból magyar közvetítéssel került a románba, de ezt a magyar államhatalom számlájára írta. Egyszerűen leszögezte, hogy a román

nép bölcsőjét hiába is keressük, mert ez a nép a Macedóniától Máramarosig alakult ki a pásztorok folyamatos ide-oda vándorlása révén. Ennek a vándorlásnak köszönhető a román nyelv egységes jellege, és nem annak, hogy valamiféle bölcsőnek tartott őshazából rajzottak ki. Paradox módon van némi hasonlóság Tamás és Pușcariu álláspontja között. Mindkettő alapvető jelentőséget tulajdonított a pásztor életformának, csak a magyar tudós szerint a magyar honfoglalás előtt legfeljebb néhány pásztor tévedhetett be Erdélybe. Később maga is megvallotta, hogy könyvét másképpen írta volna meg, de a légkör már nem kedvezett ilyesminek.

Rendes és rendhagyó magyar nézetek

Ennek a román tudománytörténeti fejezetnek van magyar alfejezete is. Ennek pikantériája abban rejlik, hogy magyarok akkor vallották a dáko-román folytonosságot, amikor a románok éppen nem. Már 1710-ben, amikor egy bizonyos Bíró Sámuel arról oktatta ki kilencéves fiát, hogy Noé „egyik jeles maradékja Gyeta nevű familiával” eljött Örményországból, és a Krímtől a Tiszáig terjedő „földet ultielt meg”. Aztán „az gothusok és az gyetákkal vagy dacusokkal öszveelegyedvén kiverék Erdélyből és az egész Daciából az rómaiakat”. Majd jöttek a magyarok Szkítiából, és kiverték a dákokat és gótokat Erdélyből. A románok részben „római vitézek”, részben „római kolóniák” maradéka. De miután a rómaiak maguk lerombolták a dunai hidat „azon légjobeliek közül sokan, és a kolóniák nagyobbara is maradtanak, és a több nemzettségekkel öszveelegyedvén, az nyelvek is változást szenvede sok száz esztendőök alatt”, és így alakult ki a román nyelv.¹³ Kicsit zavaros történet, mert először kiverték a rómaiakat, akik végül is ott maradtak. De 1850-ben Jókai Mór az 1848-as polgárháborút idéző elbeszélésében a román népvészér már egyszerűen úgy szólt népéről, hogy az „a híres dákok s a világhódító légiók *maradványa*”.¹⁴ A magyar író valójában azt adta tovább, amit a pozsonyi liceumban tanulhatott történelemtanárától, aki arról beszélt, hogy Decebál halála „*után oda [azaz Daciába] római gyarmatok, minthogy azon tartomány a háborúk által lakóitól megfosztatott, vitettek által, mely a dákokkal öszveelegyedett gyarmatokból vették a máj Oláhok származásokat. De a szomszéd népek, főképpen a gótok, a rómaiakat ezen új tartományban gyakran háborgatták. Annak okáért Aurelianus császár, midőn magát ellenek nem szegezhetné, az új lakókat onnét elvezette, és Moesiában telepítette le őket; magát pedig a tartományt 274-ik évben a vadak (bitanglók) kényére hagyta.*”¹⁵ Jókai nyilván feltételezte, mint később sok román történész,

hogy a dákok és rómaiak utódai elrejtőztek a hegyekben, és ebben az eredetképzetben csak megerősítette erdélyi utazása, melynek során Verespatakon például azt is láthatta, hogy a házak falába római sírköveket építettek be. (Ezek nemsokára eltűnnek, mert az aranykitermelés érdekében mindent elpusztítanak, bár még a Román Akadémia is tiltakozott.) Egyébként a magyar történetírás egyik alapító egyénisége, Szilágyi Sándor is ezt a dák-római kontinuitást vallotta, és a székelyek hun származását.¹⁶ A régész Torma Zsófia is hangoztatta az erdélyi románok ellenében, hogy a románok a dákok leszármazottai is,¹⁷ igaz, a Kárpátokon túl az 1860-as évektől már egyre többen felvették a dákokat a nemzeti családfára, ami a nacionalista misztika megnyilvánulása. Csakhogy a magyar ősrégésznőt nem nacionalista (hátsó) gondolatok vezették, hanem az ember és kultúrájának folytonossága, az erdélyi népszokásokban az emberi érzelmeket kifejező ősi szimbólumok folytonosságát kereste és látta. Úgy vélte, hogy Hunyad megyei leletei *„érthetővé teszik a népek civilizációjának, sőt az emberiség egységes eredetének kérdését, különösen a vallások alakulásának és fejlődésének történetét, hogy miként keletkeztek Babilon-Akkád népének szellemi életében vallási és kulturális állapotának olyan mozzanatai, melyek geográfiai és kronológiai folytonosságukban nemcsak a dákok, hanem a mai néplélek és népélet nyilatkozataiban szent hagyományként tűnnek fel, mint az elmúlt idők örökbecsű maradványai”*.¹⁸ Az ilyen univerzalista törekvéseket a családi és a nemzeti őskultusz megnyilvánulásai fogják közre. A 17. század fordulóján Esterházy Pál nádor kitalálta magának azt a családfát, amely Decebál szépapjával, Dodo dák királlyal indul, és Dracula, Oláh Miklós, Hunyadi János egyaránt megtalálható rajta. Ez részben a nemesi demonstrációs effektus megnyilvánulása, részben annak az igénynek a szimbolikus kifejezésre juttatása, hogy Erdély egyesüljön Magyarországgal.¹⁹ Hiszen a bizánci történetíróknál a Dacia Erdélyt jelentette, ugyanakkor olykor a magyarokat is dákoknak nevezték.²⁰ De főleg a románokat, mert a hajdani Daciában laktak. Ezt tette a legismertebb 15. századi bizánci történetíró, aki arról hallott, hogy a magyarok a Balkán-hegység körül élő gétáktól, vagy éppen a dákoktól származnak. A balkáni és dunai románok eredetéről viszont mit sem tudott.²¹ Perecsényi Nagy László, aki a 19. század első két évtizedében Arad megyei kisbirtokán ontotta írásait, a magyarok őseiként is számon tartotta őket.²² És miután a dákok vegetáriánusok voltak, minden vegetáriánus nyugodtan őseinek vallhatja a dákokat is. Így még a dákok sem választanak el, hanem összekötnek minket, magyarokat és románokat. De hagyjuk a tréfát!

*

Valljuk meg, Petrovici és Rosetti 1958-as elmélete nem különbözik a magyar tudósok álláspontjától. Árnyalatok pedig mindig voltak és lesznek, mert mint Tamás Lajos az ötvenes évek dereka felé egy magyar–román tudományos ülészakon mondta, *„ahány kutató, annyiféleképpen vélekedik a román nép és nyelv keletkezésének területéről”*.²³ A légkör azonban egyre mérgezetebb lett. Makkai László volt az első, aki az 1970-es évek derekán vitacikkben cáfolta a kontinuitás tézisét, aztán a '80-as évek derekán az *Erdély története* című gyűjteményes munkában és annak rövid változatában összefoglalta mindazt, amit magyar tudósok, őt magát is beleértve, addig összehoztak, és ez nagyjából egybevág az 1958-as román nyelvésztézisekkel. De miért csodálkoznánk? A tudománynak megvan a maga autonómiája, és a tudományos spekulációknak is. De mindig politikai gyanakvás övezi. Jellemző, hogy az 1980-as évek derekán Gottfried Schramm a román nép kialakulásának és vándorlásának történetét azzal kezdte, hogy a román etnogenezis vizsgálata *„már régóta feladata lett volna más, az Erdélyért folyó harcban nem érdekelt országok kutatóinak”*, akik *„szigorú távolságot”* tartanak *„minden balkáni perpatvartól”*.²⁴ Más szóval, magyar és román ne írjon a témáról, mert gyanús. Egyébként Schramm a legnagyobb elismeréssel adózott a magyar nyelvészek és történészek – Tamás Lajos, Kniezsa István, Gáldi László, Makkai László – e téren felmutatott teljesítményének. Paradox módon, Nyugaton, ahol jó néhányan – és a tudatlanok ma is – a román eredetvitát magyar provokációnak tartják, egy nagy bizantinológus még 1970-ben egyértelműen leszögezte: *„A 6. és 7. századi szláv inváziók a Balkán nagy részén megsemmisítették a római és keresztény kultúrát. Semmilyen forrás nem maradt fenn, hogy elmondja nekünk, mi történt az őslakossággal, azokkal az illírekkel és trákokkal, akiknek sikerült túlélniük a romboló áradatot. Ezek közül a bennszülöttek közül néhány, részben vagy teljesen romanizált csoport, valószínűleg a hegyekbe húzódott a szlávok elől. A 10. és a 11. században dokumentumok tanúskodnak a két nép felbukkanásáról a Balkán-félszigeten: ezek a vlahok [románok] és az albánok. Eredetük ellentmondásokkal teli. Manapság a legtöbb tudós a vlahokra mint félig romanizált balkáni őslakók leszármazottaira tekint, akiket a szláv hódítók kényszerítettek a hegyekbe. A középkorban nomád, román nyelvű pásztorokként bukkannak fel hegyi rejtekeikből, a Haemusból, a Rodopéból és a Pindoszból, majd leereszkedtek Trákia, Makedónia és Thesszália alföldjeire.”*²⁵ És aztán átkeltek a Dunán...

Egyébként nem Erdélyért folyik a harc, hanem az erdélyi magyarok léteért és jogaiért. Hiszen a dáko–román folytonosság dogmájának árnyékában a magyarok szörnyű agresszorok, akik betelepedésükkel megakadályozták a román nemzeti egység kialakulását. Ez volt az

1970-es években a tízkötetes *Románia története* alaptézise, de a mű nem készült el, az öreg tudósok elszabotálták, mert nem akarták magukat és hazájukat kompromittálni. Ma pedig az 1958-as vita alighanem azért marad különösebb említés nélkül, mert kompromittálónak tekintik. Csak kérdés, kit és mit kompromittál? És kinek és minek szolgál a dicsőségére? A prózai vitára való emlékezést záró kérdés költői. A baj az, hogy a válaszok alaposan megoszlanak. Van, aki a nyelvészeket tartja hazaárulónak, a történészeket pedig nemzetmentőknek. Van, aki fordítva. De ha a vita anyaga megjelent volna, akkor az érvek és ellenérvek forgatagában kiderült volna, hogy a tudomány a tudományról szól, az öncélú kíváncsiságról. De ez kinek kellett akkor – és netán ma?

JEGYZETEK

¹ I. I. Russu: *Etnogeneza românilor*. Buc. 1981. 227.

² Andrei Măgureanu: *Dezbateri privind etnogeneza românilor în anii '50 de la manualul lui Roller la tratatul de istorie*. http://www.scivajournal.ro/pdf/sciva%203-4_2007/06.pdf

³ *Románia története és földrajza*. Bukarest, 1949. 19.

⁴ *A Román Népköztársaság története*. Szerk. M. Roller. Buk. 1952. 58., 88.

⁵ http://www.historia.ro/exclusiv_web/portret/articol/moartea-lui-mihail-roller-controllerul-istoriei-nationale; http://adevarul.ro/locale/bacau/biografia-mihailroller-principiul-falsificator-istoriei-romanesti-sfarsit-infamul-lider-bolsevic-sectiei-propa-ganda-agitatie-1_55fad0d3f5eaafab2cb54f48/index.html

⁶ Makkai László: *Az európai feudalizmus jellegzetességei*. Bp., 1987. 115.

⁷ Ionuț Filipescu: *Lingvistul Emil Petrovici sub „lupa” Securității*. http://www.historia.ro/exclusiv_web/portret/articol/lingvistul-emil-petrovici-lupa-securit-ii (2017-01-10)

⁸ Adolf Armbruster: *Romanitatea românilor*. Buc. 1993. 278.

⁹ D. Tilea: *Problema dacică*. *Universul literar*, 1944. jún. 1. 16. sz.

¹⁰ Miskolczy Ambrus: *Előszó*. Radu Rosetti, Meinolf Arens, Daniel Bein, Demény Lajos: *Rendhagyó nézetek a csángókról*. Bp., 2004. 5.

¹¹ Radu Rosetti: *Regretabil! Viața românească*, 1909. 6. sz., 361–372.

¹² Ovide Densusianu: *Histoire de la langue roumaine*. I. Bucarest, 1929. 288–289.

¹³ OSZKK, Oct. Hung. 13. *Jus publicum Transylvaniae pro captu filioli Sámuelis Biro, annorum IX, per questiones et responsiones accomodatum*. Anno 1710. 6., 11.

¹⁴ Jókai Mór: *Forradalmi és csataképek*. 1850. 24.

¹⁵ Pozsony, Evangélikus Líceumi Könyvtár, köteg: 144-3. Magyarország Történetének Tudománya, melyet oskolai élésre öszve irt Zsigmondy Sámuel, a Pozsonyi Ágostai Vallástételt követő Evang. Fő Oskolának rendes Tanítója. Pozsonyban 1832ik évben.

¹⁶ Szilágyi Sándor: *Erdélyország története tekintettel művelődésére*. I. Pest, 1866. 8–12.

¹⁷ Gyulai Pál: *Torma Zsófia levelesládájából*. Bukarest, 1972. 34–35.

¹⁸ Torma Zsófia: *A toradosi őstelep*. Hunyadvármegye földjének története. Szerk. Téglás Gábor. Bp. 1902.

¹⁹ Nagy Levente: *A holló, a gyűrű és a sárkány jegyében*. Bp., 2014. 75–77.

- ²⁰ Petre Diaconu: *Les Coumans au Bas-Danube aux XIe et aux XIIe siècles*. Buc. 1978. 36.
- ²¹ *A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci és kora újkori görög nyelvű forrásai*. Szerk. Baán István. Bp., 2013. 207., 213.
- ²² Miskolczy Ambrus: *Perecsényi Nagy László cikkei a románokról*. [Forrásközlés bevezetéssel] *Europa Balcanica–Danubiana Carpathica*, 3. 1998. 299–329.
- ²³ *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei*. 1955. VII. k. 3–4. sz. 389.
- ²⁴ Gottfried Schramm: *Korai román történelem*. Debrecen, 1997. 29.
- ²⁵ Dimitri Obolensky: *A Bizánci Nemzetközösség*. Bp., 1999. 21.